

Kapriol'! - Niewelnacht Lieten

Een kleurig beeld van bijna vergeten Friese liederen.

Muziekgroep Kapriol'! brengt op deze cd liederen en dansmelodieën die gebaseerd zijn op oude Friese bronnen. Van dit bijna vergeten repertoire heeft de groep kleurrijke, vrije bewerkingen gemaakt. Daarbij komen invloeden van vele muziekstijlen aan bod, uit allerlei landen en tijden, zoals folk, renaissance, middeleeuws, Keltisch, pop enz. Kortom, Kapriol'! gebruikt de kracht van de traditie, maar maakt ook graag muzikale capriolen.

Met deze cd laat Kapriol'! **Friese muziek uit vroeger eeuwen** opnieuw klinken. De twee nummers met de oudste nog bewaard gebleven Friestalige teksten, afkomstig uit de 12e eeuw, zijn te horen in de Oudfriese taal van die tijd. De teksten uit de eeuwen daarna zijn ofwel in het oorspronkelijke dialect te horen (nr. 14: It ballast sjotten) ofwel omgezet in het hedendaags Fries. Het lied 'Sil ik dy ris' uit 1602 (nr. 3) van Jaques Vredeman is één van de elf Friese villanellen. Dat zijn de oudste Friestalige liederen waarvan de muziek nog bewaard is gebleven, maar waarvan nog niet eerder iets op cd is vastgelegd. Verder zijn de liederen en dansmelodieën op deze cd afkomstig uit andere, meer bekende 17e, 18e en 19e eeuwse Friese bronnen, zoals bijvoorbeeld van Starter, Japicx, Halbertsma en Waling Dykstra.

De nummers op de cd zijn verdeeld in vijf thema's die door de eeuwen heen steeds terugkomen: kinderen, liefde, vrede, feest, water en varen.

Omdat de muzikanten tevoren in verschillende andere muziekgroepen actief waren (zoals Kalis, Kajto, Kat yn't Seil en de Blue Tape Band), hebben ze een schat aan ervaring opgebouwd en beschikken ze over vele muzikale mogelijkheden. Opvallend zijn daarbij de a capella zang, verrassende arrangementen en niet-alledaagse instrumenten.

De leden van de groep zijn:

Marita Kruijswijk	- fluiten, schalmei, kromhoorn, lepels, zang
Marian Nesse	- accordeon, draailier, zang
Rutger Dijkstra	- gitaar, mandoline, cister, basgitaar, viool, zang
Ad Bos	- cajon en andere slaginstrumenten, toetsen, zang.

Behalve in Nederland treedt Kapriol'! ook regelmatig op bij concerten en festivals in het buitenland. Zo speelde de groep meermalen in bijvoorbeeld de V.S, Frankrijk, Duitsland, Denemarken en Polen.

De groep brengt niet alleen luisterprogramma's in het Nederlands, Fries en Esperanto, maar ook programma's voor balfolk dansavonden, maritieme evenementen en middeleeuwse feesten.

Website: www.kapriol.org

Contact: Marita Kruijswijk
Kerkstraat 32, 8433 LJ Haulerwijk, Nederland
Tel. +31-516-421612 of +31-6-51222297
E-mail: marianta@xs4all.nl

Facebook: Kapriol

Youtube: www.youtube.com/user/Kapriolfolkmusic/videos

1. 't Kind

Wanneer dat kind helemaal naakt is
of zonder thuis
en dan door de duistere nevelnacht
en de intens koude winter intreedt,
dan gaat menigeen naar zijn hof
en in zijn huis
en naar een warme plaats.
En het wilde dier zoekt de luwte van de bergen
en de holle boom,
zodat het in leven blijft.

Zo weent en schreit dat minderjarige kind
en betreurt dan zijn naaktheid en zijn thuisloosheid
En zijn vader die hem zou moeten beschermen
tegen de honger
en de koude nevelwinter
is zo diep en zo donker
met de vier nagels onder eiken (van doodskist)
en onder aarde besloten en bedekt.

Zo moet de moeder het erfdeel van het kind
vaststellen en verkopen,
omdat zij de verantwoording en de plicht heeft,
zolang als het (kind) minderjarig is,
dat het niet door vorst en honger omkomt.

2. Paarden Polka

Hop hop Hinke
Naar Leeuwarden om een pink te halen
Naar Sneek voor een wittebrood
Zo rijden we alle paardjes tot ze doodop zijn.

Op één na, op twee na
Op ons oude paardje na
Waarop ons meisje deze dag
Hophophop op rijden mag.

Hop, paardje, naar Dokkum toe
Wat zullen opa en oma hebben?
Staan we daar voor oma's deur,
Oma zegt: wie is daar?

Suuske kom er maar bij zitten
Dan krijg je een bord vol rijstebrij,
Rijstebrij met suiker erop.
Dat is goed voor onze lieve kleine Suuske.

3. Zal ik jou eens

Zal ik jou eens...
Je weet wel, je weet wel
Zeg lief,
Waarom heb je geen zin.
Zeg lief,
Waarom heb je geen zin.
2 x

'k Ben immers overal zacht en rond
'k Ben immers overal zacht en rond
Het overige zal je vast ook wel bevallen.
2x

4. Friese Pastorel

Wat een geluk, Jetske, zeg het mij
Dat je alleen aan het
Wandelen bent, wandelen bent.
Lieve meid ik ben zo vrij
Om eindelijk eens te handelen.

Ik heb jouw liefde zo lang gezocht;
De schaamte weerhield mij,
Zodat ik bleef zwijgen, bleef zwijgen
Nu denk er erover om met mijn lied
Jou te verleiden.

Wil je met mij naar het woud,
Ik laat je dan graag via het pad
Mijn erf zien, mijn erf zien.
Er is geen mooier erf op de wereld,
Geen mooier (erf) dat ik ken.

Knuffeltjes en kusjes de hele dag
Zoveel, liefste, als ik je maar
mag geven, mag geven
Ik zal ze jou geven, dus loop niet weg,
Want dat zijn zoete dingen.

Liefste wil je met mij gaan,
Dan geef ik jou de mooiste kleren
Met kantjes, met kantjes.
En graag wil ik je handschoentjes geven
Voor jouw sneeuw witte handjes.

Ringen met steentjes, dat kan ook.
Je kunt alles, liefste, naar jouw zin
Bedenken, bedenken.
Ik zal het jou geven, omdat ik je bemin
En jou heel mijn leven schenken.

Daarom, lief, geef mij jouw hand,
Want dan ben ik Heer 't land
Godinne, godinne
Echt waar, ik wens geen ander pand
Voor mijn trouwe minnares.

5. Geven is liefde

Vanwege het rollebolen, het dartelen
Vanwege het vrijen, lief
Vanwege het verliefde, speelse stoeien
Noem je mij een dief.
Omdat ik bij het zoenen
Verlangend naar een kus,
Mijn mond twee, drie keer
Op jouw ruwharige mond stootte

Gouden krullebol,
't Lijkt wel kinderpraat.
Geven of nemen is een groot verschil
Heb ik gestolen, Peer?
Als ik geef? Hoe kan een gever
Dieverij begaan?
Bazel je niet, jij boer van het veld?
Wie zou het anders begrijpen?

Jou zou ik met recht kunnen betichten
Van diefstal en stelerij.
Door jouw strelen, jouw gekus
Stal je het hart van mij.
Iemand die zonder hart bedwelmd is,
Steelt die? Lieve schelm,
Nee, die mijn hart heeft gestolen
Is zelf een hartendief.

6. Pales

Pales, pronkjuweel van de wereld,
Mijn heuglijk hartsbegeren,
Bij wie ik mij gelukkig voel,
Boven pracht en praal van heren.
Pales, pronkjuweel van de wereld,
Jou verlaat ik voor geen geld.

Vroeger waren er edellieden,
Moe van het dragen van kroon en scepter.
Zij verlieten het adelijk hof
Om dan Pales te behagen.
Pales, pronkjuweel van de wereld,
Jou verlaat ik voor geen geld.

Mars, aartsvijand van mijn min
Woedt nu voort over andere golven.
Nu bloeit Pales als godin
Vriendelijk lachend met blije ogen.
Pales, pronkjuweel van de wereld,
Jou verlaat ik voor geen geld.

Wie op andere liefde aast,
Wie een andere geliefde past,
Wie een andere schoonheid kiest,
Wie mijn keus belachelijk vindt,
Pales, pronkjuweel van de wereld,
Jou verlaat ik voor geen geld.

Maar, wie haar naast mij ziet staan,
Vriend, ik duld geen mede-vrijer.
Laat ons naar groene weiden gaan,
Ik ging met je mee, des te meer nabij,
Daar waar mijn Pales het vee-rijk land
Siert, bestiert en in stand houdt.

8. Smeekbede om vrede

Geef aan onze zeven landen,
Voor onze troost, ons wel en wee.
Geef wat wij verlangen,
Geef eensgezindheid, recht en vrede.
Geef ze voor eendracht in ons land,
Vrede op aarde is het meest waardevolle pand.

Laat die prachtige vrede
Ontmoeten het eerlijk, duidelijk recht.
Laat ze in landen en steden
Elkaar omarmen, zuiver, oprecht.
In samenwerking voor ons behoud,
Voor een transparante, schitterende wereld.

Geef ons om ons heen
Met onze burenen, het meest nabije volk,
Wat voor landen het ook zijn,
Vrede die stand houdt, vrij en aangenaam.
Smeed het zwaard om tot ploegmes,
Hemel op aarde, gouden vrede!

9. De laatste schoof

De spekpannekoek smaakt bijzonder zoet
Vanavond is de boer royaal.
Er is geen sprake van kommer en kwel,
Men heeft een zak vol geld.
Er is brandewijn met suiker en bier,
Kom wil je met mij dansen Pier?
Ja dans, ja dans, ja dans (2 x)

Ik wil met jou niet dansen Tryn,
Ik zou liever Sibbel willen hebben.
Jij had die kop met brandewijn
Naar Japik toe gebracht.
Die kan dansen zoals hij maar wil.
Ik zuip m'n buik liever vol.
Dat is waar, dat is waar, dat is waar (2x), Ja dans, ja dans, ja dans (2 x)

Kom lieve Japik, geef me jouw hand,
Ik heb ontzettend zin in jou.
De laatste schoof is opgebonden,
Mijn liefste, dans nu met mij.
Ik wil je wel een kusje geven.
Wil Japik dat nu nog niet doen?
Jawel, jawel, jawel (2 x), Dat is waar, dat is waar, dat is waar (2x), Ja dans, ja dans, ja dans (2 x)

Jawel, jawel, jawel (2 x)
Dat is waar, dat is waar, dat is waar (2x)
Ja dans, ja dans, ja dans (2 x)

11. Brandewijn

Kom, kijk maar, kijk maar rond,
Moeder vindt het wel goed.
Ze zei tegen vader: Wij hebben het gedaan,
Onze Tryn mag ook wel uit vrijen.
Straks zullen we schotsen (de schotsen dansen)
Dan, dan, dan, danderada
Straks zullen we schotsen,
De kalfsbout lokt ons aan.

Onze oom is in de olie,
Daar zit die man te tieren.
Hij heeft het bij zijn vrouw verpest,
O wee, wat zal ze razen!
Maar oom en tante
Die doen ons allebei geen kwaad.
Wij zullen lekker schotsen,
Wat hebben wij vandaag een pret.

14. Angst voor de zee

Geert wou met z'n dolle kop
De hele wereld ronddolen.
Met z'n thuis had hij geen band.
Op een eikenhouten schip voort te drijven,
Rusteloos in de mast te klauteren
Verkoos hij boven de weilanden.

Altijd thuis is altijd als gevangen
En het land heeft zo zijn beperkingen,
Achter koeiekont en ploeg.
Ik zoek wildere avonturen,

Ik wil heel wat anders besturen.
Moeders schoot vind ik saai en sloom.

Moeder keek in de verte naar de golven,
Hoe de zeelui wegvoeren van het land.
De stumper hilde onbedaarlijk,
Terwijl zij neerzeeg op de zandbult
Tuurde ze beurtelings over het land
En keek ze in de snuit van de zee.

Geert, riep zij, waar ga je heen?
Geert, wat wil je op zee beginnen?
Is de wereld voor jou zo klein?
Geert, als mijn moeder haar hoofd kon opheffen
Geert, dan zou haar hart breken,
Geert, dan keerde ze zich om in 't graf.

Waar men omhoog slingert tot aan de wolken,
Dan weer naar beneden duikt in de kolken,
Als van de hemel in de hel,
Wie zou daar aan de dood ontkomen?
Een plankje breekt er als een duim,
Dan loopt het ruim vol in een tel.

Zou het niet mooier zijn in de weide
Of met schapjes over de heide
Met de meisjes hand in hand?
Varen, vissen in de sloten,
Fuiken lichten of met netten
Vogels vangen boven 't land?

13. Pas op!

Wat hoog is, geeft een hoop last, pas op!
Zoals de grote mast op het schip, pas op!
Vaak treft het onweer een hoog gebouw,
Maar kleine huisjes niet zo gauw, Pas op, pas op!

Wie het zeil omhoog hijst in de top, pas op!
En ook nog de fok ophaalt, pas op!
En wie dan niet let op weer en wind,
Die komt allicht in groot gevaar, Pas op, pas op!

Pas steeds goed op schoot en roer, pas op!
En houdt het schip goed op koers, pas op!
En let vooral op al je tuig,
Anders raak je makkelijk aan lager wal. Pas op, pas op!

Wees wakker, pas op, zo komt het niet goed, je moet wél goed nadenken, het loopt helemaal in het honderd!

14. Het ballast scheppen

En Kele Blok was mijn partner
Om ballast te scheppen op de rede
Refr.: Falderie, faldera, falderiere, faldera.

Om ballast te scheppen op de rede
Voor een pan vol rijstebrij
Refr.

(Hij) neemt kleine stukken op de schep
En smijt ze over de kap van het zwaard (van het schip)
Refr.

En Hero maakte een reis naar 't veen.
Met welke hoed zou hij erheen gaan?
Refr.

Want 17 had hij er op zolder staan
Hij laat ze nu en dan eens zien
Refr.

Daar komt hij op het Kapeglop (= bepaalde zandbank op het Wad)
En hij vond daar een staatsietrap (van een schip)
Refr.

De trap die nam hij op zijn rug
En zo liep Hero over de weg.
Refr.

15. Van de panding van een schip

Wanneer er een schip aanlegt
en men wil er beslag op leggen,
dan dient hij (de schuldeiser) met een schout
en met de twaalf (koningsgetuigen) naartoe te gaan
en te verlangen dat hij (de schipper) hem het roer geeft
en in schuldgijseling blijft,
want hij is hem een pand schuldig.
Wanneer hij de schuld ontkent,
dan heeft de schipper recht
zich met een eed over de boord van zijn schip
vrij te zweren
dan dat hij enige panding hoeft te ondergaan.

I Kinderen

1. 't Kijnd

Tekst: uit het handschrift van Fivelgo (12e eeuw)

Muziek: Rutger Dijkstra

Deze tekst in de Oudfriese taal is één van de rechtsteksten uit de Codex Fivelgo. Zo'n wettekst werd tijdens een rechtszitting in de vroege en hoge middeleeuwen op plechtige wijze gedeclameerd door een asega, ofwel recht-voorzegger. Hij was de officiële rechtsadviseur van het gerecht, maar de ommestand (de aanwezige dinggenoten) kon anders beslissen en dan ging het besluit van de ommestand boven de uitspraak van de asega. Meer informatie hierover is te vinden in het boek 'Asega is het dingtjyd?' van Oebele Vries.

De tekst van 't Kijnd betreft 'het derde noodgeval' en gaat erover wat er gedaan moet worden wanneer een minderjarig kind geen vader meer heeft en dan 's winters het gevaar loopt blootgesteld te worden aan de 'tostere niewelnacht', ofwel de duistere nevelnacht. In dat geval moet de moeder het erfdeel van het kind aanbreken, omdat zij dan degene is die verplicht is haar kind te beschermen en te verzorgen. Het bijzondere van deze wettekst is dat de situatie waarin een vaderloos kind verkeert zeer beeldend en met emotie beschreven wordt.

2. Hynste Polka/ Hop hop Hinke

Tekst: uit het Spel van Moeder en Kind, Oude kinderrijmen voor jonge ouders (1936) van Sjoukje M. D. Troelstra-Bokma de Boer en Jop Pollmann.

Muziek instrumentaal: Marian Nesse

Muziek zang: Marian Nesse, gebaseerd op traditioneel kinderliedje.

Het kinderliedje 'Hop hop Hinke' dat hierin voorkomt, werd door ouders en grootouders gezongen wanneer zij hun (klein)kind op de knie namen om 'paardje te rijden'. Er zijn nog veel mensen in Friesland die dit liedje kennen, zij het in allerlei verschillende varianten. In het instrumentaal is het ritme van een paard te horen.

II Liefde

3. Sil ik dy ris

Tekst en muziek: uit Musica Miscella (Franeker 1602) van Jaques Vredeman.

Aanvulling ontbrekende alt-stem: Marita Kruijswijk

In Friesland was er rond 1600 een bloeiend muziekleven. Zo was er in Leeuwarden het 'Collegium Musicorum' dat onder leiding stond van de componist en muziekonderwijzer Jaques Vredeman (1558-1621). Van zijn hand is het liedboek Musica Miscella met vier- en vijfstemmige liederen, waaronder niet alleen Italiaanse madrigalen en Franse liederen, maar ook elf Friese villanellen. Dit waren Friestalige erotisch vrijmoedige liederen op teksten van een onbekende dichter. In dit lied wordt geprobeerd de geliefde, die nog aarzelt, over te halen tot spannende spelletjes.

4. Fryske Pastorel

Tekst: uit Friesche Lust-hof (Leeuwarden 1621) van Jan Jansz. Starter

Muziek: Ad Bos, gebaseerd op de door Starter vermelde melodie van 'La Dolphine'

Een andere belangrijke figuur voor de Friese muziekcultuur in de 17e eeuw was de dichter Jan Jansz. Starter (ca.1594-1626). Hij werd in Amsterdam geboren, bracht zijn jeugd door in Harlingen en woonde van 1612 tot 1614 weer in Amsterdam waar hij onder ander samenwerkte met Bredero. Begin 1614 keerde hij terug naar Friesland en vestigde zich als boekverkoper in Leeuwarden, waar hij actief was in de rederijderskamer. In 1621 verscheen van hem een dichtbundel met wijsaanduidingen genaamd 'Friesche Lusthof'. Opvallend is daarbij het internationale karakter van het melodiemateriaal. Naast vele Nederlandstalige teksten bevatte dit liedboek ook twee pastoraal getinte Friese teksten, Eén daarvan is de Fryske Pastorel waarin een man de door hem beminde Jetske toevallig tegenkomt terwijl zij in haar eentje in de natuur wandelt. Hij maakt van de gelegenheid gebruik om haar zijn liefde te betuigen. Als zij dan op zijn liefdesverklaringen zou ingaan, belooft hij haar van alles te geven, zoals vele kusjes, mooie kleren en sieraden.

5. Jaan is leafde

Tekst: Friesche Rymlerye (Bolsward1668) van Gysbert Japicx

Muziek: Rutger Dijkstra, gebaseerd op de door Japicx vermelde melodie van 'Mijne Herp bekleedt met rouwe'.

Degene die in de 17e eeuw verreweg de meeste Friese liedteksten schreef was de dichter Gysbert Japicx (1603-1666). Hij was afkomstig uit Bolsward en werd schoolmeester, eerst in Witmarsum en vanaf 1637 tot zijn dood aan de burgerschool voor jongens in Bolsward. Hij onderhield contacten met Hollandse en Engelse schrijvers en geleerden. Ook was hij voorzanger in de Martini kerk te Bolsward. Evenals zijn vrouw en zoon overleed hij in 1666 aan de pest.

De talen van zijn jeugd waren het Stadsfries van Bolsward en Nederlands. Aanvankelijk dichtte hij alleen in het Nederlands, maar in 1639 is zijn eerste Friese gedicht uitgegeven. Het was een bruiloftsvers genaamd de Friesche Tjerne. Deze uitgave bleek een enorm succes en sindsdien heeft Japicx alleen nog Friese gedichten gemaakt.

In het lied 'Jaan is leafde' beklagt een vrouw zich erover dat haar vriend haar een dief noemt, omdat zij steeds kusjes van hem steelt. Ze laat weten dat het omgekeerde het geval is. Zij neemt niet, maar geeft kusjes, terwijl hij zelf een dief is, want hij steelt haar hart.

6. Pales

Tekst: uit Friesche Rymlerye (Bolsward 1668) van Gysbert Japicx

Muziek: Marian Nesse, gebaseerd op de door Japicx vermelde melodie van 'Cordewagen'.

Ook dit lied is van Gysbert Japicx (zie nr. 5). Net als de Fryske Pastorel van Starter is het een voorbeeld van arcadische poëzie. Het is een loflied op Pales, de Romeinse godin van de liefde en van alles dat landelijk is. Tegelijk is het ook een aanklacht tegen Mars, de Romeinse oorlogsgod, hier opgevoerd als aartsvijand van de liefde.

7. Breidsdûns 'Trouwen'

Muziek: Marian Nesse, gebaseerd op 'Trouwen', nr. 51 uit het handschrift van Wieger Michiels Visser (ca. 1819).

In de 19e eeuw zijn enkele Friese handschriften met dansmelodieën bewaard gebleven. Eén daarvan is van Wieger Michiels Visser (1801-1886) uit Oosterzee. Hij was geen speelman van beroep, maar een welgesteld beurtschipper. Mogelijk heeft hij de melodieën, behalve voor zichzelf, ook opgetekend om ze aan jonge muzikanten door te geven. Het handschrift bevat 101 melodieën, verdeeld in suites van ca. 7 dansen, voornamelijk voor één viool en soms voor twee violen. De suites zijn genoteerd in de periode tussen 1817 en 1821. De in 1817 genoteerde suites bestaan uit menuetten, sleivers, allemandes, anglois, een walzer en een boure (bourrée) plus een serie marsen. In 1819 noteerde Visser suites waarin behalve anglois, walzer en een allemande ook madlots, contradansen en schotsen voorkwamen. Deze dansmelodie met de titel 'Trouwen' heeft oorspronkelijk de structuur van een madlot (zie nr. 10).

III Vrede

8. Free-bea

Tekst: uit Friesche Rymlerye (Bolsward 1668) van Gysbert Japicx.

Muziek: Marian Nesse, gebaseerd op de door Japicx vermelde melodie van 'Schoonste Herderinne'.

Ook dit lied is afkomstig uit het liedboek van Gysbert Japicx (zie nr. 5). In de tekst, die geschreven moet zijn aan het eind van de Tachtigjarige Oorlog, rond de Vrede van Münster, komt een hartstochtelijke roep om vrede naar voren: nooit meer oorlog!

IV Feest

9. De Lêste Skeaf

Tekst: Anoniem, uit een Friestalige almanak (Leeuwarden 1777), gepubliceerd in De Friese Tjalk van S.J. Van der Molen (1970).

Muziek: Marian Nesse, gebaseerd 'op de wyze finne Vrieunship', zoals in de almanak vermeld staat.

Dit lied werd in de 18e eeuw in Friesland gezongen na de oogst van de laatste korenschoof. Alle boerenmeiden en knechten werden dan getrakteerd op lekkernijen, zoals pannenkoeken met spek, bier en brandewijn met suiker. Ook kreeg ieder een zakje met geld als loon voor het afgelopen seizoen. Dit gaf aanleiding tot groot feest waarbij veel werd gezongen en gedanst.

10. Madlots

Muziek: Rutger Dijkstra, gebaseerd op de Madlots nr. 74, 75 en 49 uit het handschrift van Wieger Michiels Visser (ca. 1819).

Een madlot is een contradans in 6/8 maat die in 1706 voor het eerst beschreven is door een balletmeester aan het hof van Lodewijk XIV. Hij noemde deze dans La Matelote, welke naam waarschijnlijk is afgeleid van het Franse woord matelot dat matroos betekent. Mogelijk heeft hij zich laten inspireren door een matrozendans uit die tijd. Vanuit Frankrijk verbreidde de matelote zich o.a. naar Engeland en raakte rond 1800 ook in Nederland bekend onder de naam madlot. Zo zijn er ook madlots te vinden in het Friese speelmanshandschrift van Wieger Michiels Visser (zie nr. 7).

11. Brandewyn, In nij liet op Grouster merke en Het zal wel gaan.

Muziek instrumentaal: Marian Nesse, gebaseerd op 'Brandewijn met Zuiker' nr. 36 en Het zal wel gaan nr. 40 uit Andries Kiers zijn Muzyk boek (1864).

Tekst: 'In nij liet op Grouster merke' uit Rimmen en Teltsjes (1871) van de gebr. Halbertsma. Muziek: Marita Kruijswijk op de wijs van 'Het zal wel gaan' uit Andries Kiers zijn Muzyk boek (1864).

De Friese speelman Andries Kiers is in 1851 geboren in Noordwolde als zoon van een caféhouder. Anders dan Visser (zie nr. 7) was Kiers beslist niet welgesteld. Tussen 1877 en 1898 werd hij een aantal keren te werk gesteld in een Rijkswerkenrichting wegens landloperij en bedelarij. In 1898 vertrok hij naar Duitsland (in de buurt van Essen). Daarna is niets meer van hem vernomen.

Het speelmanshandschrift van Andries Kiers is gedateerd op 1864. Kiers was toen dus pas 13 jaar oud! Omdat het handschrift eruit ziet als dat van een ervaren muzikant, zijn er verschillende mogelijkheden, zoals: hij kan het muziekboek van een oudere muzikant hebben gekregen of hij kreeg het misschien als een leeg schrift dat hij later zelf heeft volgeschreven. Meer dan bij Wieger Visser (zie nr. 7) het geval was, lijkt het repertoire van Kiers vooral te bestaan uit melodieën die in zijn tijd gangbaar waren en verkregen via mondelinge overlevering.

Het muziekboek bevat 70 dansmelodieën, verdeeld in suites van ca. 5 dansen voor één viool. De dansen die in deze suites voorkomen, zijn: quadrille, wals, hornpijp, schots, menuet, mars, hopza, allemande, polka, galop en mazurka. De eerste suite is het meest traditioneel. De dansmelodie 'Brandewijn met Zuiker' is één van de schotsen.

Bekende tekstdichters uit de 19e eeuw waren de gebroeders Halbertsma. Zo schreef Eeltsje Halbertsma de tekst voor wat later het officiële Friese volkslied werd, namelijk 'De âlde Friezen'. Ook schreven zij onder andere 'In nij liet op Grouster merke', welke tekst gezongen werd op de schots-melodie van 'Het zal wel gaan'. Het is een lied waarin het plezier van het feestvieren en het dansen van schotsen bezongen wordt.

V Water en varen

12. See-eangst

Tekst: uit Friesche Rymlerye (Bolsward 1668) van Gysbert Japicx.

Muziek: Marita Kruijswijk, gebaseerd op de door Japicx vermelde melodie van 'Yets moet ik u Laura vragen'.

Ook dit is een lied van de 17e eeuwse dichter Gysbert Japicx (zie nr. 5). Het gaat over een moeder die heel bezorgd is over de plannen van haar zoon. Hij heeft genoeg van het werk op de boerderij en wil beslist naar zee. In heftige bewoordingen beschrijft de moeder hoe gevaarlijk het beroep van zeeman is en hoeveel mooier het landleven is. Maar haar pogingen om haar zoon op andere gedachten te brengen, zijn vergeefs.

13. Pas op!

Tekst: uit Fríske Sang, Nij Lietboek mei fjirtich Sangen (Franeker 1874) van Waling Dykstra

Muziek: Marita Kruijswijk, gebaseerd op het traditionele Nederlandse liedje 'Wie in Januari geboren is', waarop Waling Dykstra de tekst gemaakt heeft.

Muziek instrumentaal: Marita Kruijswijk, gebaseerd op Schots nr. 12 uit Andries Kiers zijn Muzyk boek (1864).

De meest bekende 19e eeuwse schrijver over de Friese cultuur en tekstdichter was Waling Dykstra (1821-1914). Aanvankelijk was Dykstra bakker en koopman, maar vanaf het moment dat hij zich in 1855 in Franeker vestigde, lukte het hem om volledig in zijn onderhoud te voorzien door zijn werk bij een boekhandelaar/uitgever aldaar, door te schrijven en het houden van voordrachten. In 1861 werd hij zelf boekhandelaar in Holwerd. In 1874 publiceerde Dykstra de liedbundel *Fríske Sang* met eigen liedteksten op tweestemmig genoteerde, bekende volkswijsjes. De bekendste daarvan is 'Wat bistû leaflik, rizende simmermoarn'. Ook het lied 'Pas op!' is afkomstig uit dit boek. De tekst bevat de waarschuwing: Pas op, op zee kan het heel gevaarlijk zijn, vooral als je op een schip vaart met een hoge mast en grote zeilen. Het schip was een metafoor voor personen die extra voorzichtig moeten zijn als zij een hoge positie hebben. Ofwel: hoge bomen vangen veel wind.

14. It ballast sjotten

Tekst: traditioneel uit Schiermonnikoog, opgetekend rond 1900 en gepubliceerd in De Friese Tjalk van S.J. van der Molen (1970).

Muziek: Marian Nesse, gebaseerd op de in De Friese Tjalk gepubliceerde traditionele melodie.

Dit traditionele zeemans-werklied wordt gezongen in het dialect van het in de Waddenzee gelegen Friese eilandje Schiermonnikoog. Daarbij werd elk couplet gezongen door een voorzanger en het refrein door de hele bemanning. De zeelui van Schiermonnikoog zongen dit waarschijnlijk aanvankelijk bij het 'ballast sjotten' (het scheppen van ballast, bijv. zand), maar het lied werd opgetekend als roeierslied. Tegelijkertijd was het een liedje over de streken van Hero, een kleurrijke dorpsgenoot.

15. Fan scipes bisettinghe

Tekst: uit het handschrift van Fivelgo (12e eeuw)

Muziek: Rutger Dijkstra

Ook deze tekst in de Oudfriese taal is één van de wetteksten uit de 12e eeuw die gedeclameerd werden door een asega (zie nr. 1). In dit geval gaat de tekst over wat er gedaan moet worden als er een schip aanlegt en er een schuldeiser is die er beslag op wil leggen. De schipper moet dan aan de schuldeiser het roer geven, omdat hij hem een pand schuldig is. Maar als de schipper ontkent dat hij een pand schuldig is dan heeft hij het recht zich vrij te zweren en hoeft er geen verpandig plaats te vinden.

Productie: Kapriol'!

Techniek: Ad Bos

Opnames: Ad Bos, tRbandstudio, Friesland 2015

Cd-boekje: Marita Kruijswijk (tekst) en Ad Bos (lay-out)

Omslag: Rutger Dijkstra

Foto's: Bill Spence, Ad Bos en Rutger Dijkstra

Hertalingen van oude Friese liedteksten in het hedendaags Fries: Bertus Klazinga, Marian Nesse en Eric Hoekstra (lied nr. 3) van het Fries literair tijdschrift Ensafh.

Veel dank:

- voor de ondersteuning die we kregen van het Partners Project Grundtvig 2013- 2015 van de Europese Unie en van de Stichting Edukado.net.
- aan Katalin Kováts van de Stichting Edukado.net voor haar geweldige inzet bij de totstandkoming van dit project,
- aan Henny Kolk voor de vertaling van het cd-boekje in het Fries,
- aan Bolk Wahlstrom voor de vertaling van het cd-boekje in het Engels
- en aan Roel Slofstra, Henriette Piperiet-van Bon, Oebele de Vries en de medewerkers van Tresoar en de Fryske Akademy (o.a. Beart Oosterhaven) voor alle hulp!